

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ СФЕРИ ОБІГУ

Розглянуто сферу обігу як цілісний комплекс суб'єктів посередницької діяльності, що забезпечують взаємодію підприємства-виробника із споживачами. Уточнено загальну характеристику і особливості її функціонування. Обґрунтовано визначення поняття «сфера обігу».

Ключові слова: сфера обігу, ринок, послуги, регулювання.

Сучасна стадія економічних перетворень вимагає докладного дослідження зростання ролі обміну у взаємодії виробництва й споживання, що, як відомо, стало рушієм виникнення економічної теорії, яка характеризує обмін як основу теоретичних побудов моделі ринку [1].

Специфіка сфери обігу обумовлює особливості фінансового забезпечення її діяльності, а вияв системного характеру становить систему складових її суб'єктів, інфраструктури, об'єктів діяльності.

У зв'язку з цим актуальним стає дослідження сутності самої сфери обігу як специфічного об'єкта реалізації комплексу фінансово-економічних впливів.

Питання щодо системи функціонування сфери обігу розглядаються в наукових роботах як українських, так і зарубіжних вчених, серед яких: Апопій В. В., Багієв Г. Л., Балабанова Л. В., Берман Б., Германчук А. М., Голіков Е. А., Котлер Ф., Левшицька О. Р., Литвин А. Ю., Марцін В. С., Швайка Л. А. та інших, проте їх позиції часто неоднозначні та потребують додаткового опрацювання.

Дослідження особливостей функціонування суб'єктів сфери обігу в умовах трансформації ринку та забезпечення прийнятної рівня конкурентоспроможності і фінансової стабільності.

Великий економічний словник, за редакцією Азріліяна А. Н., трактує сферу обігу як «поняття політичної економії, яке охоплює стадії коло обігу капіталу і виробничих фондів і зміну їх функціональних форм... Важливу роль в організації сфери обороту відіграють торгівля та матеріально-технічне забезпечення – галузі, які векономічній статистиці зараховані до сфери матеріального у зв'язку зі значною масовою часткою в їхній діяльності виробничих операцій – розкрявання матеріалу, фасування і т.д. Важливу роль у сфері обігу грають посередники-дилери, дистриб'ютори, експедитори і т. д.»¹ [2].

Слід зазначити, що вказане визначення акцентує увагу на виробничих функціях й матеріально-технічного забезпечення, проте система надання послуг як складова сфери обігу залишилась поза

увагою. Також суперечним є зарахування експедиторів до числа посередників, вони виконують зазначені функції лише на етапі транспортування.

Характеризуючи наведене визначення, ми можемо констатувати, що зазначене трактування сфери обігу є характерним для періоду адміністративно-планової економіки радянського періоду, на відміну від ринкової економіки, де політичної економії як наукової дисципліни не існує.

Разом з тим, ми можемо говорити, що подібний підхід до визначення складу суб'єктів зустрічається в роботах багатьох фахівців [3-5 і ін.], однак нам виглядає, що такий підхід звужує склад суб'єктів цієї сфери.

Таким чином, ми можемо говорити про значну розмаїтість суб'єктів сфери обігу, до яких традиційно зараховують виробників, посередників і споживачів.

На нашу думку, сферу обігу слід розглядати як сполучну ланку між різними стадіями виготовлення товару, його виробничого й невиробничого споживання, що ґрунтується на понятті форми обміну продуктів праці, грошей та інших об'єктів власності за допомогою системи реалізації, де пріоритетна роль належить руху ресурсів через торговельну мережу, разом із організацією надання додаткових послуг.

Відштовхуючись від обґрунтування системи господарювання сфери обігу, ми вважаємо, що склад її суб'єктів повинен містити в собі сукупність організацій і служб, що забезпечують функціонування: оптової, дрібнооптової й роздрібною торгівлі, транспортно-складського господарства, кредитно-розрахункових систем, інвестиційних фондів, страхових, лізингових й інших організацій, що обслуговують їх діяльність.

На нашу думку, до числа суб'єктів сфери обігу також варто зарахувати державні вповноважені органи, митну систему й інші структури як елементи зовнішнього середовища, що обумовлено змістом їхньої діяльності, а також безпосереднім та опосередкованим впливом на результати операційної діяльності, інформаційного забезпечення, фінансування і надання послуг, участю в системі

¹«понятие политической экономии, охватывающее стадии кругооборота капитала и производственных фондов и смену их функциональных форм... Важную роль в организации сферы обращения играют торговля и материально-техническое обеспечение - отрасли, которые в экономической статистике отнесены к сфере материального производства в связи со значительным удельным весом в их деятельности производственных операций - раскря материалов, расфасовки и т. д. Важную роль в сфере обращения играют посредники-дилеры, дистрибьюторы, экспедиторы и т. д.»

регулювання тощо.

Таким чином, виникає необхідність розгляду сфери обігу як цілісного комплексу суб'єктів посередницької діяльності, які забезпечують взаємодію підприємства-виробника із споживачами у частині купівлі (продажу) ресурсів за допомогою створення відповідних ринків, біржової торгівлі, надання додаткових послуг і економічно-господарського забезпечення.

Так, на нашу думку, до основних суб'єктів сфери обігу слід зарахувати: державу, підприємства-виробники, суб'єктів транспортного обслуговування, оптових посередників і торговців, брокерів і агентів, відділення й контори виробників і роздрібних торговців, суб'єктів інформаційного обслуговування і біржової торгівлі, складське господарство і товарне господарство, споживачів.

Усі ці суб'єкти в процесі функціонування взаємодіють із роздрібною торгівлею й сферою послуг, безпосередньо виконуючи або сприяючи виконанню посередницьких функцій.

Коротко охарактеризуємо особливості функціонування основних суб'єктів сфери обігу.

Основне призначення посередницьких структур сфери обігу полягає в сприянні скороченню витрат обігу і реалізації, а також прискоренню процесу руху товарних ресурсів.

Разом з тим, швидке зменшення кількості суб'єктів сфери обігу (90958 об'єктів – 2010 р. проти 105386 об'єктів – 2005 р. та 138814 об'єктів – 2000 р.)² [6], вимагає розвитку принципово нових організаційно-правових форм господарювання, розширення номенклатури й збільшення обсягу послуг, зміни технології діяльності за рахунок консолідації суб'єктів та формування великих мереж.

Окремо слід наголосити на ролі держави у сфері обігу, політика якої спрямована на створення механізмів забезпечення розвитку і формування необхідних організаційно-економічних передумов для ефективного конкурентного середовища.

Проведене нами дослідження дає можливість стверджувати, що підприємництво в торговельній галузі розвинених економічних країн має чітко встановлені межі, регламентовані законодавчими актами й контрольовані державним апаратом.

Так, наприклад, у Японії регулюючий вплив на ринкову економіку забезпечується через економічне планування, яке ґрунтується на ціновому механізмі [7].

Для Німеччини характерним є вияв ринкового впливу держави при вирішенні соціальних проблем.

У Великобританії інфраструктура товарних ринків повністю перебуває в приватному підприємстві, а державне регулювання торговельної діяльності спрямовано на підтримку й упорядкування конкуренції через законодавче забезпечення, що спирається на принципи справедливої торгівлі, обмеження торговельної практики й конкуренції.

Проте для французького законодавства характерним є активне втручання у формування інфраструктури ринку.

Для пострадянського простору притаманним є суттєвий вплив державних органів на процеси ринкоутворення, зокрема і на сферу обігу.

Так спорідненим для Білорусі [8], Росії [9; 10] і України [11; 12] є встановлення регламентуючих стандартів на продукцію, їхню безпеку, вплив виробництва на навколишнє середовище, що відображається на системі формування ринку, змінює середовище розвитку, вдосконалює конкурентні відносини у сфері обігу тощо.

Крім того, держава в особі вповноважених органів здійснює видачу ліцензій, встановлення обмежень та квот на окрему номенклатуру ресурсів і види діяльності.

Таким чином, до найважливіших елементів державного регулювання у сфері обігу можна зарахувати стратегічне прогнозування й планування соціально-економічного розвитку, до якого належать розвиток споживчого ринку, заохочення конкуренції, антимонопольні заходи, підтримка малого бізнесу, регулювання ціноутворення та системи оподаткування суб'єктів господарювання тощо.

Разом з тим, при аналізі регуляторного впливу проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до пункту 19 переліку документів, які подаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності» законодавець, регулюючи ринок специфічних товарів, стверджує, що «ринкові механізми не замінюють роль держави», встановлюючи нові обмеження.

Одним з основних суб'єктів сфери обігу, з діяльності якого властиво й починається ця сфера, є торгівля, що взаємодіє як із іншими суб'єктами підприємництва (пропонуючи готові до продажу товари або сировину для виробництва послуг, або ресурси для подальшого виробництва), так і споживачами (реалізуючи товар для організації виробництва і кінцевого споживання).

Відомо, що з погляду процесу руху товарів і витрат на його здійснення у разі забезпечення функцій з доставки й реалізації торгівля вважається більш вигідною, ніж відповідна діяльність виробників при здійсненні прямих поставок.

Так до функцій торгівлі як складової сфери обігу традиційно відносять реалізацію і просування продукції, формування і постачання асортиментної номенклатури, складування і транспортування, фінансування, а також прийняття певного ризику при закупівлях і зберіганні [13; 14].

Зазначимо, що відповідно до класифікації суб'єктів торгівлі, запропонованої Ф. Котлером [15], існує чотири типи посередницьких структур, діяльність яких можна віднести до торгівлі: власне торговці; брокери й агенти; різні відділення й контори виробників і роздрібних торговців; різні спеціалізовані організації, а також залежно від сфери діяльності додатково зараховуються дистриб'ютори та торгові доми.

Посередницькі структури поділяються на суб'єкти з повним і обмеженим циклом обслуговування споживачів. Так повний цикл обслуговування припускає виконання функцій, пов'язаних зі збереженням запасів, наданням кредиту як виробникам (за відвантаженої продукції), так і споживачам (за отриманими товарами), доставкою товарів на адресу конкретних споживачів, а обмежений цикл – виконання функцій постачання товарів обмежених

² Об'єкти роздрібної торгівлі і ресторанного господарства - юридичні особи, а також ринки з продажу споживчих товарів на кінець року

асортиментів та можливість реалізації за готівку.

Проте ми наголошуємо на необхідності розширення складу функцій суб'єктів торгової діяльності, що викликано збільшенням виконання неспецифічних операцій.

Розглянемо зміст основних функцій суб'єктів сфери обігу.

У групі функцій, що класифікуються за суб'єктами впливу, ми можемо виділити наступні підгрупи функцій, спрямованих на: споживачів, виробників і суспільство загалом.

Функції, спрямовані на споживачів, містять реалізацію товарної пропозиції та надання послуг щодо закупівель і постачання (збут товарів, інформаційні і транспортно-експедиційні послуги), організацію торгівлі (стаціонарна, пересувна, поштова, аукціонна, комісійна, консигнаційна, за участю торговельних агентів і дилерів, на замовлення покупців, у тому числі - через глобальні мережі тощо).

До підгрупи функцій, спрямованих на виробників, доцільно вносити формування виробничих асортиментів товарів (шляхом формування замовлень, з огляду на потреби ринку й наявність платоспроможного попиту), надання виробничих послуг (підготовка товарів до виробничого споживання, технологічна обробка, послуги з перевірки якості, спеціального пакування, ремонту й монтажу, відновлення первісних властивостей), посередництво в збуті товарів, страхування комерційних ризиків тощо.

На нашу думку, до цієї групи також можна зарахувати фінансову діяльність шляхом надання товарного й комерційного кредиту, а також інвестування виробництва в грошовій формі, сировиною, матеріалами й виробами та ін.

Функції, спрямовані на суспільство, представлені товарними пропозиціями із організації закупівель на конкурсній основі, інформаційного забезпечення (вивчення кон'юнктури ринків і підготовка відповідних довідок, зведень і оглядів), створення резервів окремих видів ресурсів для товарних інтервенцій і забезпечення безперервності постачання.

Розглянувши загальну характеристику і особливості функціонування суб'єктів сфери обігу, виконуваними ними функції, акцентуємо увагу на тому, що ефективність діяльності суб'єктів цієї сфери багато в чому залежить від обґрунтування й вибору структури й рівнів системи розподілу ресурсного потенціалу, а відповідно - і фінансової складової діяльності.

Наведений нами перелік функцій суб'єктів сфери обігу, безумовно, не претендує на повноту викладу всіх численних видів діяльності суб'єктів цієї сфери, який постійно розширюється і вдосконалює свій інструментарій, який у свою чергу є основним критерієм класифікації.

Вважаємо, що із цих позицій основною метою суб'єктів сфери обігу є забезпечення взаємозв'язку між структурними елементами товарних ринків, що сприяє вільному руху товарів, безперервному процесу відтворення й безперебійному функціонуванню сфери обігу.

Список літератури

1. Маршал, А. Принципы политической экономики [Текст] / А. Маршал. - М. : Директ-Медиа, 2007. - 993 с.

2. Большой экономический словарь [Текст] / под ред А. Н. Азриляна. - 7-е изд. доп. и перераб. - М. : Институт новой экономики, 2007. - С. 469, С. 874-875.
3. Марцин В. С. Економіка торгівлі [Текст] : підручник / В. С. Марцин ; 2-е видання. - К. : Знання, 2008. - 608 с.
4. Організація торгівлі [Текст] / В. В. Анопій, І. П. Міщук, В. М. Ребицький, Ю. М. Хом'як. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005. - 616 с.
5. Берман, Б. Розничная торговля: стратегический подход [Текст] / Б. Берман, Дж. Эванс. - М. : Издательский дом "Вильямс", 2003. - 1184 с.
6. Інформація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
7. Багиев, Г. Л. Международный маркетинг [Текст] / Г. Л. Багиев, Н. К. Моисеева, С. В. Никифорова. - СПб: Питер, 2001. - 512 с. : ил.
8. Государственное регулирование сферы обращения и производства в Республике Беларусь [Текст] / О. Р. Левшицкая // Государственное регулирование экономики и повышение эффективности деятельности субъектов хозяйствования: пятая Международная научно-практическая конференция (Минск, 23-24 апреля 2009 года): сборник научных статей: в 2 ч. / [редколлегия: С. А. Пелих (председатель) и др.] — Ч. 1 — С. 115-116.
9. Аналитическая записка «Государственное регулирование торговли в России и анализ Закона ФЗ № 381-ФЗ» [Электронный ресурс]. - Режим доступу: http://megaresearch.ru/files/demo_file/7243.pdf.
10. Об основах государственного регулирования торговой деятельности в Российской Федерации [Электронный ресурс] : Федеральный закон от 28 декабря 2009 г. № 381-ФЗ. - Режим доступу: <http://base.garant.ru/12171992/>
11. Литвин, А. Ю. Механізми державного регулювання роздрібною торгівлі в Україні [Текст] : дисертація канд. наук з держ. управління: 25. 00. 05 / Антон Юрійович Литвин. Донецька держ. академія управління. - Донецьк, 2003.
12. Державне регулювання економіки [Текст] : навчальний посібник / Л. А. Швайка. - К. : Знання, 2006. - 435 с.
13. Балабанова, Л. В. Комерційна діяльність: маркетинг і логістика [Текст] : навчальний посібник / Л. В. Балабанова, А. М. Германчук. - К. : ВД "Професіонал", 2004. - 288 с.
14. Голиков, Е. А. Оптовая торговля. Менеджмент. Маркетинг. Логистика. Финансы. Безопасность [Текст] : учебно-практическое пособие / Е. А. Голиков. - М. : Издательство «Экзамен», 2003. - 352 с.
15. Котлер, Ф. Основы маркетинга [Текст] : пер. с англ. / Ф. Котлер. - М. : Издательский дом «Вильямс», 2003. - 896 с.

РЕЗЮМЕ

Ткаченко Сергей

Особенности функционирования субъектов сферы обращения

Рассмотрена сфера обращения как целостный комплекс субъектов посреднической деятельности, которые обеспечивают взаимодействие предприятия-производителя с потребителями. Уточнена общая характеристика и особенности ее функционирования. Предоставлено обоснование определения понятия "сфера обращения".

RESUME

Tkachenko Sergiy

Features of functioning of the subjects of sphere of circulation

There has been considered the sphere of circulation as integral complex of subjects of intermediary activity, that provides co-operating of enterprise-producer with consumers. General description and features of its functioning are specified. There has been grounded the determination of concept "sphere of circulation".

Стаття надійшла до редакції 05.04.2012 р.